

AVRUPA'DAKİ VE TÜRKİYE'DEKİ HÜZÜN TURİZMİ DESTİNASYONLARININ KARŞILAŞTIRMASI ÜZERİNE TEORİK BİR ÇALIŞMA¹ Murad ALİLİ

ÖZET

Son yıllarda turizm sektöründe meydana gelen değişimler alternatif turizm türlerine olan yönelimi arttırmaktadır. Bu bağlamda hüzün turizmi (dark turizm) gün geçtikçe popülaritesi artan yeni alternatif turizm türlerindedir. Turizmin doğası gereği dinlenmek, eğlenmek, hoşça vakit geçirmekten çok farklı bir yönelişe sahip olan dark turizm, içinde keder ve üzüntüyü barındırmaktadır. Geçmişte yaşanmış olan savaş, ölüm, kaza, deprem, vb. trajik olaylar dark turizmde katılanlarda toplumsal belleğin ileri nesillere aktarılmasında son derece önemli bir etki yaratmaktadır. Yapılan bu çalışmanın amacı, Avrupa'daki ve Türkiye'deki dark turizm destinasyonlarını tespit ederek, Türkiye'nin dünyada önemli bir dark turizm destinasyonu olabilmesi için akademik anlamda bir farkındalık yaratılmasının sağlanmasıdır. Çalışmada kapsamlı bir içerik analizi yöntemi uygulanarak, Avrupa'daki ve Türkiye'deki dark turizm destinasyonları tespit edilmiştir. Çalışma sonucunda elde edilen verilerden yola çıkılarak, Türkiye'nin sahip olduğu dark turizm destinasyonlarına gerekli olan yatırımlar yapılarak, ülke ekonomisine bu alanda daha fazla gelir sağlanması noktasında geliştirilen önerilerin paylaşılması hedeflenmiştir. Bu çalışmadan elde edilen verilerle; Türkiye'deki dark turizm destinasyonlarının da Avrupa'dakiler gibi korunarak turistik destinasyon haline getirilmesiyle, Türkiye'ye gelen turist profilinin olumlu yönde değişeceği, Türkiye'nin tanınırlığının ve turizm gelirlerinin artacağı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa, Türkiye, Hüzün turizmi.

¹ 18-20 Mayıs 2017 Tarihlerinde Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi tarafından düzenlenen 2. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

A THEORETICAL STUDY ON THE COMPARISON OF DARK TOURISM DESTINATIONS IN EUROPE AND TURKEY

ABSTRACT

The changes that have taken place in the tourism sector in recent years increase the tendency towards alternative tourism types. In this context, dark tourism (sad tourism) is a new type of alternative tourism that is increasing day by day. Dark tourism, which has a very different direction from resting, having fun and having good time, is filled with grief and sorrow. The past war, death, accident, earthquake, etc. Tragic events have a profound impact on the transfer of social memory to advanced generations in participating in dark tourism. The aim of this study is to determine the dark tourism destinations in Europe and Turkey and to create an academic awareness so that Turkey can become an important dark tourism destination in the world. By applying a comprehensive content analysis method in the study, dark tourism destinations in Europe and Turkey have been identified. By means of the results obtained from the study, it was aimed to make the investments necessary for the dark tourism destinations that Turkey had and to share the proposals developed at the point of providing more income to the country's economy. This is the estimate obtained from the study; As dark tourism destinations in Turkey are preserved like European ones and turned into touristic destinations, the tourism profile coming from Turkey will change in a positive way, and the recognition of Turkey and the tourism incomes will be increased.

Keywords: Europe, Turkey, Dark Tourism.

GİRİŞ

Zaman geçtikçe insanlar farklı deneyimler, farklı heyecanlar aramaya başlamışlardır. Artık turistler otel barlarında diğer ziyaretçilerle oturmak, sahilde gezmek, konakladıkları otel işletmelerinin düzenlenmekte olduğu rekreasyonel faaliyetlere katılmayı önemsememektedirler.

Hüzün turizmi, genel olarak birçok kaynakta keder turizmi veya ölüm turizmi olarak gösterilse de aslında “dark tourism” ile ilişkili bir kavramdır. “Dark tourism” kavramına yönelik Türkçe’de bir fikir birliğine henüz varılamamıştır. Ancak dark tourism farklı kaynaklarda morbid, giref, thanatourism olarak kullanılmaktadır. “Hüzün turizmi” kavramı ise tüm bu turizm türlerini kapsamaktadır. Hüzün turizmi yeni turizm türlerinden olduğu için ve keder, ölüm kavramlarını içerisinde barındırdığı için, insanları hangi tür motivasyonun bu seyahatlere teşvik edeceği ve ne tür bir sonuçla karşılaşılacağı açısından farklılık göstermektedir. Bu tür turizm çeşidinde turist kendini olayların içinde düşünerek ve kendisini olayı yaşayan insanların yerine koyarak bir anlık da olsa o acıları yaşamaktadır.”Katarsis” kavramı bu durumu açıklamaktadır. Hüzün turizmiyle birlikte bir deneyimin sonucuna işaret eden “katarsis” kavramı Aristo’ya göre ruhun arınması, temizlenmesi anlamına gelmektedir. İnsanların hüzün turizmine olan ilgilerinin altında yatan sebep ve onları yönlendiren motivasyon toplu ölümlerin olduğu yerleri, soykırımları, geçmişte yaşanan savaşlardan dolayı derin izleri kalmış yerleri, savaş alanlarını görme isteği, olayları tekrar hissedebilme arzularından oluşmaktadır (Varol, 2015: 148).

HÜZÜN TURİZMİ KAVRAMI

Genel olarak “dark turizmi” kavramı araştırıldığında, dark turizminin yeni bir kavram olmadığı tespit edilmiştir. Dark turizmi alanında yapılan çalışmalar incelendiğinde, dark turizminin temeli toplu idam törenlerinin, ölüm olaylarının yaşandığı Romalıların gladyatör oyunları dönemine dayanmakta olduğu belirlenmiştir (Stone ve Sharpley, 2008: 574-595). Hüzün turizmi kavramı ise ilk defa Lennon ve Foley'in akademik incelemelerinde yer almıştır (Alaeddinoğlu ve Aliğaoğlu, 2007: 215-225). Daha geçmişe dayanan örnekler bakılacak olursa; Stone ve Sharpley (2008: 574-595) tarafından yapılan aktarmaya göre MacCanell’ in (1989) eserinde ilk kez rehber eşliğinde idama mahkum edilmiş iki kişinin idamlarını izlemek amacıyla tur düzenlenmesini ve Paris’ de morg ziyaretlerini görülmektedir. Yine de Ston ve Sharpley’ nin (2008: 574-595) ve Dann’ ın (1988) eserinden yaptığı aktarmaya göre bu çeşit seyahatler kana susamışlık, sapıklık ve suçun kutlanması, ölümle oyun oynanılması gibi durumlarla ilişkilendirilmektedir. Hüzün turizmi tarih boyunca daha çok önemli kişilerin suikast yapılarak öldürülmesi veya önemli alanlarda yaşanmış savaş, patlama, terör ve bu gibi olaylarla öne çıkmaktadır (Kozak ve Kama, 2015: 3-6).

Yapılan araştırmalarda hüzün turizminin farklı kavramlarda kullanılmış olduğu tespit edilmiştir. Yerli literatür incelemelerinde hüzün turizminin, ekstrem turizmi, doğal afet turizmi, keder turizmi, korku turizmi, savaş turizmi olarak kullanıldığı belirlenmiştir (Alaeddinoğlu ve Aliğaoğlu, 2007: 215-225). Hüzün turizmi ifadesini incelerken yerli literatürlerde Yıldız ve arkadaşları (2015: 390-407) “kara turizm”, Kozak ve Kama (2015: 3-6) “dark turizm”, Kılıç ve arkadaşları (2011: 362-370), Kılıç ve Akyurt (2011: 209-210), Taş ve Koç (2011: 61-73) “savaş turizmi”; Kurnaz ve arkadaşları (2013: 57-73), Alaeddinoğlu ve Aliğaoğlu ise (2007: 215-225) bu tür seyahatleri keder turizmi çalışmalarında “hüzün turizmi” kavramı olarak kullanmış oldukları görülmektedir. Yabancı literatürde ise Seaton (1996: 240-241) “thanatourism”, Foley ve Lennon (1996: 198-199) “dark tourism”, MacCannell (1976) “olumsuz gezi” olarak adlandırmış oldukları tespit edilmiştir. Hüzün turizmi, farklı kavramlarla ifade edilmiş olup bu kavramların birkaçının açıklamasına bu çalışmada yer verilmiştir:

Dark Turizm – Foley ve Lennon tarafından turistlerin tüketimine sunulmuş ölüm ve yıkım olan yerlere seyahat olarak ifade edilmiştir (Lennon ve Foley, 1999: 110-113).

Morbid Tourism – Blom tarafından yapılmış araştırmalar sonucu, bu kavram toplumu etkileyen ölüm vakalarının gerçekleştiği mekanlara veya ölüm olaylarının olduğu destinasyonlara yönelik turizm devinimleri anlamına gelmektedir (Blom, 2000: 29-36).

Thana Tourism – Antik Yunan kelimesi olup, ölümü özelleştirmek amaçlı “thanatos” kelimesinden türemiştir, hüzün turizmi ile ilgili olsa da ondan daha belirgin vahşi ölümleri kapsayan turizm çeşididir (en.wiktionary.org/wiki/thanatourism).

Black Tourism – Bu ifade ünlü kişilerin veya toplu olarak insanların şiddetli gördükleri ya da aniden vefat ettikleri mekanlara ve mezar alanlarına düzenlenen seyahatleri içermektedir (drmarkgriffiths.wordpress.com/tag/black-spot-tourism/).

Keder Turizmi – Keder sözcüğünün Türkiye Dil Kurumu’na göre anlamı sıkıntı, acı, ıstırap, keder, dert, tasa olarak açıklanmaktadır. Buna dayanarak keder turizmi acı olayların yaşandığı yerlere turistlerin seyahati olarak tanımlanmaktadır (Kozak ve Kama, 2015 :3).

Hüzün Turizmi – Tarihte yaşanmış savaşların gurur ve duygusallığın yoğun etkisiyle kişilerin savaş alanlarına yaptıkları seyahatleri, hüzün turizmi kapsamına girmektedir (Kılıç ve Sop, 2011: 9).

Şiddet, acı ve ölüm içeren hüzün turizminin turistik bir ürün olabilmesi ve turistlerin ilgisini çekebilmesi için beş temel unsur bulunmaktadır. Bu unsurlar:

- ✓ Alışılmadık ve büyük çapta gerçekleşmiş olay olmalıdır.
- ✓ Günümüze kadar yaşanmış olaylarla ilgili yerler, kalıntılar veya izler kalmış olmalıdır.
- ✓ Yaşanmış olaylar görülebilir şekilde olmalıdır.
- ✓ Olayın kurbanları masum ve yoruma açık kişiler olmalıdır.
- ✓ Suçlu kişiler kurbanlardan ayırt edilebilir ve açık olarak tanımlanabilir olmalıdır.

Bu turizm çeşidini inceleyen araştırmacılar, ziyaretçilerin beş temel amaç çerçevesinde hüzün turizmi deneyimlerinin olduğunu belirtmektedir. Bu beş seyahat türü literatürde hüzün turizmi tipolojileri olarak da adlandırılmıştır (Seaton, 1996: 240 - 241). Bu seyahatler:

- ✓ Ölüm anını seyretmek için yapılan seyahatler (Bu seyahatler artık çok az ülkelerde yapılmaktadır)
- ✓ Toplu veya bireysel ölümlerden sonraki zamanlarda yapılan seyahatler
- ✓ Sembolik kalıntıları görmek için yapılan seyahatler
- ✓ Sembolik ve ölümlerin gömüldüğü alanları görmek için yapılan seyahatler
- ✓ Temsili ölüm alanlarını görmek için yapılan seyahatler

Hüzün turizmine örnek olarak J.F.Kennedy’nin uğradığı suikastı verilebilmektedir. Bu olayı Foley ve Lennon (1996: 198-209), hüzün turizmi ile bağdaştırmaktadır. Yazarlar olayın daha çok kişiye ulaşmasında ve bu yerlere ziyaretçileri çekerek, ziyaretlerin daha fazla yapılmasında medyanın önemli bir rol oynadığını belirtmektedir. Başka bir örnekte; Washington/Amerika’da açılan Holokost Anı Müzesi Nazilerin altı milyon Yahudi’yi öldürmesi olaylarını anımsatmasından dolayı hüzün turizmi için önemli bir çekicilik unsuru olduğu gösterilmektedir. Müzeye ziyaretçilerin gelme amacının 5.000’den fazla eserleri: fotoğraflar, mektuplar, üniformalar ve görme merakından ileri geldiği belirtilmektedir (Lennon ve Foley, 1999: 198-211).

Hüzün Turizmi Örnekleri

Tarih boyunca insanlar üzerinde görülen farklılaşma, yenilikler getirme çabaları ve ekonomik açıdan değişikliklere sebep olan endüstri devriminin etkisi “seyahat” olarak algılanan turizm kavramını geliştirerek farklı boyutlara ulaştırmıştır. Endüstri devriminden başlayarak

her gün hızla ilerleyen teknolojik gelişmeler, boş zamanın ve gelir düzeylerinin artması, insanların toplumların birbirleri ile daha fazla ve yakın ilişkiler içine girmesi ve bunlardan dolayı insanların eğlenme, hobilerini gerçekleştirme, dinlenme gibi ihtiyaçları günden güne önem kazanmaya başlamıştır. Kısaca, her geçen gün turizm türleri ve çeşitleri artmaktadır. Turizm türlerinden olan kitle turizmi, yirminci yüzyılın ilk yarısından başlayarak ilerlemiş olup, günümüzde artık yerini alternatif turizm çeşitlerine bırakmaktadır. Seyahat eden turistlerin farklı deneyimlerine, deneyim kalitelerine ve miktarına önem veren alternatif turizm çeşitlerinden olan özel ilgi turizmi kişiye özel, eğitime dayalı, hobiyeye dayalı, kültüre dayalı olarak değişik turizm kategorileri ortaya çıkarmaktadır. Stone'a (2006: 145-160) göre; hüzün turizmi, sadece tüketici talebinin tezahüründen meydana gelen bir turizm türü olarak nitelendirilmektedir.

Turizm denildiğinde sadece dinlenmek, gezmek, güneşlenip tatil yapmak ve bu gibi diğer aktiviteler akla gelmemelidir. Çünkü bu düşünceler dışında turizmi farklılaştıran başka sebepler de mevcuttur. İnsanların hayatlarının bir parçası olan kültür ve inanç çerçevesinde, geçmişin yaşanmışlıklarına merakları, atalarının katıldıkları savaşları ve terör olaylarının yaşandığı bölgeleri, öğrenme, kendi kültürlerinin farklı toplumlarda bıraktığı izleri görmek istemeleri ve oralarda bulunan mezarlıkları ziyaret etmeleri de bir turizm aktivitesi olarak kabul edilmektedir (Kozak ve Bahçe, 2012: 154).

Farklı ve özel ilgi alanına giren alternatif turizm çeşitlerinden birine örnek olarak verilebilen hüzün turizmi; toplumlara ve dünya tarihine etki eden, savaşlara, soykırımlara, ülkelerin politik yapısı, geçmişlerinde yaşadıkları her türlü felaketlere, doğal afetlere, yoksulluğa, teknolojik felaketlere, işkencelere veya ünlülerin ölümlerine tanıklık eden alanları görmek için yapılan seyahat çeşidi olarak nitelendirilmektedir. Medyanın gücünün artmasıyla savaş, soykırım, ölüm, doğal afet, yoksulluk gibi olayları kapsayan bu turizm türü insanların seyahate merakını daha da geliştirerek şekillendirmiştir. Bu sebeple de hüzün turizmi destinasyonları medya sayesinde bütün dünyada insanlar tarafından bilinmektedir (Kozak ve Kama, 2015: 3-6).

Genel olarak her turizm türünün farklı çeşitlerinin olabileceği görülmektedir. Hüzün turizminin de ziyaret edilen yerlere ve olaylara göre farklı çeşitleri bulunmaktadır. Bunlara aşağıda yer verilmektedir:

Savaşların Yapıldığı Mekanlar

Savaşların yapıldığı ve hüzün turizmi kapsamında ziyaret edilen yerlere; I. ve II. Dünya Savaşlarının olduğu yerler, Kurtuluş Savaşı'nın gerçekleştiği mekanlar, 1992-1995 senelerinde Bosna Hersek' de yaşanan savaşın geçtiği mekanlar örnek gösterilmektedir.

Müzeler ve Soykırım Destinasyonları

Toplu mezar alanları: Bosna'da toplu katliamların olduğu ve anıtlarının bulunduğu mekanları, 1970' li yıllarda ortaya çıkmış ölüm tarlaları ve Landmine Müzesi örnek olarak verilmektedir.

Yoksulluk Turizmi

Hüzün turizminin bir çeşidi olan yoksulluk turizmine; Yoksulluk dramı yaşanan Güney Afrika'nın Soweto bölgesi, çoğu kişinin ilgisini çekmiş "Slumdog Millioner " filmi izleyenlerin Hindistan'ın gecekonduları olan mahallelerinin yoksulluğunu, yaşam tarzını görmek için yaptıkları ziyaretleri örnek gösterilmektedir.

İntihar Etmek için Gidilen Yerler

Ötenazinin yapılmasına izin veren ülkelere giden hasta insanların veya ünlü köprü, bina ve bu gibi yerlerden atlamak için kişilerin yaptığı seyahat intihar turizmine örnek olabilmektedir.

Trajik Suç ve Olayların Yaşandığı Mekanlar

Bu mekanlara örnek olarak Prens Diana'nın kaza yaptığı yerde yalnız araba kullanılması, İngiltere' de Soham kasabasında yaşanmış sel felaketi, Amerika' da İkiz Kulelere yapılmış saldırıdan sonra kalıntılarının anıtlaşmasını örnek verilebilmektedir.

Kıyamet Günü Turizmi

Kıyamet gününün yaklaştığına işaret eden doğal felaketlerin yaşandığı mekanlara yapılan seyahatleri örnek olarak gösterilebilmektedir. Kuzey Kutbu'na, Galapagos Adası ve Klimanjora Dağı'na yapılan seyahatlerde kıyamet günü turizmine örnek olarak verilmektedir.

Hayalet Avcılığı Turizmi

Bu turizm çeşidinin yapıldığı birçok ülke vardır, bunlara Danimarka, İskoçya, İngiltere örnek olarak verilmektedir. İngiltere' de Pengersich Kalesi,hayalet avcılığı turizminde en çok bilinen destinasyon olarak kabul edilmektedir. Hatta bu turizm çeşidiyle ilgili topluluklar da mevcuttur. Bunlardan bir kaçının ismi; Güney Michigan Hayalet Avcıları, Utah Hayalet Avcılığı Topluluğu, New Jersey Hayalet Avcıları ittifakı olarak bilinmektedir.

Terör Turizmi

Terör turizmi isminden de belli olduğu gibi aslında tehlikeli bir turizm olarak algılanmaktadır. Terör turizmine verilen örneklerle turizm ve terörün buluşma noktasını görülmüş olacaktır. Bu örneklerden biri, New York'da 11 Eylül 2001 tarihinde Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan saldırıdır. Yaşanan bu terör saldırısı sonucunda; Amerika'da %20-%50 arasında rezervasyon iptalleri turizm işletmelerinin yanı sıra turizm ekonomisinde en az iki milyar dolarlık zarara uğratmıştır (Goodrich, 2002: 573-579).Fakat yaşanan bu terör saldırısından sonra bir terör turizmi destinasyonu olan New York'ta bulunan Dünya Ticaret Merkezi, 2002 yılında 3.6 milyon kişi tarafından ziyaret edilmiştir (Dunkley vd., 2007: 55-60).

AVRUPA'DAKİ HÜZÜN TURİZMİ DESTİNASYONLARI

Avrupa' da hüznün turizmi destinasyonları olarak nitelendirilen ve hüznün turizminin farklı türleri nedeniyle ziyaretçi alan pek çok hüznün turizmi destinasyonu mevcuttur. Bu hüznün turizmi destinasyonlarından birkaç etkileyici örnek aşağıda irdelenmeye çalışılmıştır.

Costa Concordia Batığı, İtalya

13 Ocak 2012 tarihinde Toskana bölgesinde, Isola del Giglio kayalarına 15.5 knot süratle çarpan tarihinin en büyük İtalyan yolcu gemisi olan Costa Concordia çarptıktan kısa bir süre sonra yan yatarak kısmen batmıştır (Hacı, 2012: 21-22). Şimdiden Costa Concordia kazası,büyük deniz felaketleri tarihinde ön sıralarda yer almaktadır.Bu trajik kaza denizcilik sektörünü uzun süre etkisi altına almıştır. Bir insanlık trajedisi olan bu kazada 32 yolcu hayatını kaybetmiş, 64 kişi ise yaralanmıştır (Hacı, 2013: 137-140). Costa Concordia'yı farklılaştıran, onun 100 yıl önce yaşanmış Titanik felaketini tarihten çıkarmış olmasından kaynaklanmaktadır.15 Nisan 1912'de yaşanan Titanik trajedisi zamanı 1.517 kişinin kaybı ile sonuçlanmıştır. Bu trajedi, 1950'lere kadar halk tarafından hatırlansa da daha sonra çoğunlukla unutulmuştur. Bu trajik kaza çekilen farklı filmlerle ve yazılan kitaplarla Titanik'i tekrar hatırlatmıştır. 1997'de James Cameron'un'Titanik' filmi gişe rekorları kırmıştır.Bununla birlikte, Costa Concordia'nın da insanlar üzerinde aynı ilgiliyi ve dolayısıyla da hüznün turizmi destinasyonu olarak uzun ömürlü olmasını sağlayacak mı sorusu ortaya çıkmaktadır. İki trajedi karşılaştırmaları yapılmış olmasına rağmen, Titanik ve Costa Concordia arasında birçok farklılık bulunmaktadır. Bu farklılıklardan biri, Titanik'de çok fazla can kaybının yaşanmış olmasıdır. Kuşkusuz ki, ölenlerin trajedisi anılmaya devam edilecektir. Yine de, Costa

Concordia'nın popüler kültürel tasvirleri ve hüznün turizmi bu felaketin gerçekten Titanic gibi olup olmadığını görülecek olan ilgi ile gelecek zamanların belirleyici olması beklenmektedir (Stone, 2012: 1565–1587).

Oradour-sur-Glane, Fransa

Bu trajedi, 10 Haziran 1944 Cumartesi günü ikinci Waffen-SS Panzer Bölümü Das Reich'in Der Führer alayının askerleri tarafından yapılmıştır. O gün herhangi bir açıklama yapılmadan toplam 642 erkek, kadın ve çocuk öldürüldü ve sadece birkaç kişi sağ bırakıldı. Daha sonra tüm köy yok edilmiş ve bugüne kadar katliamla ilgili dünyaca kabul edilen bir açıklama bulunmamaktadır (<http://www.oradour.info/>).

Terör Müzesi, Macaristan

Terör Müzesi (House of Terror) olarak isimlendirilen hüznün turizmi destinasyonu Andrassy Caddesi üzerinde bulunmaktadır. 24 Şubat 2002 tarihinde müzenin açılışı yapılmıştır. Alman işgali sırasında komünist dönemde bu bina Naziler tarafından karakol olarak kullanılmaktaydı. Müzede Nazilere ve Sovyet rejimine ait birçok sembol bulunmaktadır. Terör Müzesi dört katlı olup, en alt katında yerleşen işkence odaları ve hücreler kan dondurucu görüntülere sahiptir. Müzenin giriş katında büyük bir tank bulunmaktadır. Etrafta işkence gören katledilmiş insanların video ve fotoğraflarının bulunması ise o anları canlandırmaktadır. Müzede İngilizce içeriklerin bulunması dünyanın her yerinden gelen turistler için kolaylık sağlamaktadır. Müze binası temel bir değişikliğe uğramadan orijinallliğini günümüze kadar korumuştur. Müzede müzik eşliğinde bir gezi atmosferinin sunulması, ziyaretçilere psikolojik açıdan etkileyici bir ortam sunmaktadır. Ayrıca müze girişinde çok fazla güvenlik ve kontrollü geçiş bulunmaktadır. Sadece bir kişinin durabileceği şekilde düzenlenmiş olan hücrelere girip duvarlardaki dönemin hüznü hissedilebilmektedir (<http://www.terrorhaza.hu>).

Çernobil, Ukrayna

Ukrayna'nın kuzey bölgesinde yerleşen Çernobil 1970 senesinde açılmış bir nükleer santraldir. Kaza günü dört reaktör aktif olan ve ikisinin de inşası süren santral Kiev'e bağlı bir yerleşim biriminde bulunmaktaydı. Çernobil tatil yeri olarak hüznün turizminde çok fazla ilgi kazanan destinasyonlardandır. Son yıllarda, ziyaretlerin katlanarak arttığını bildiren Kiev'in Solo East tur şirketi her yıl yaklaşık 10.000 turistin nükleer patlama destinasyonunu ziyaret ettiğini tahmin etmektedir. Genel olarak bu ziyaretlerin yapılmasına son derece ciddi düzenlenmiş ve organize bir özel turun parçası olarak izin verilmektedir. Konukların tur otobüsü ile destinasyona ulaştıkları süreçte çeşitli belge kontrol noktaları sağlanmaktadır. Orada ziyaretçilere herhangi bir şeylere dokunulmasının, alan dışından gelmeyen yiyecek- içeceklerin kullanılmasının, hatta toprağa oturulmasının kesinlikle yasak olduğu bildirilmiştir. Hatta bölgede daha fazla zaman geçirmek isteyen gezginlere hitap eden InterInfo Agency Hotel isimli bir otel de mevcuttur. Yakınlardaki Orane köyünde, Solo East Travel, Dityatky kontrol noktasına sadece 5 km. mesafede bulunan Batı tarzında bir ev olan Countryside Cottage Çernobil otelinde geceleme turları için konaklama imkanı sunmaktadır.

Bölgede ve onun çevresinde çeşitli terk edilmiş köyler olmasına bakılmaksızın, ziyaret edilecek en popüler destinasyon, 1980'lerin ortasında Sovyet kentinin nefes kesici görüntüsünü sunan hayalet kasabası olan Pripyat' dır. Hükümetin emir ve talimatlarına rağmen, Exclusion Zone'da yaklaşık hala 200 kişi yaşamaktadır. Buraya ziyarete gelen kişiler bazen bu bölgede yaşayan insanlara hediye ve armağanlar getirmektedir. S.İvanchuk, 2015 senesinde 290 tur kapsamında 1.980 ziyaretçiye hizmet verdiklerini belirtmiştir.2014 yılında ise bu bölgeye toplam 5.900 ziyaretçi gelmiştir. Bu destinasyonlara düzenlenen gününbirlik turlar çok uygun fiyata olduğu için daha çok popüler olmasına rağmen iki, üç ve dört günlük turlara da fazla ilgi

duyulmaktadır. Grup şeklinde ziyaret yapan birçok kişi tekrar uzun bir tura çıkmak için bölgeye geri dönmektedir (<http://www.dailymail.co.uk>).

Auschwitz Toplama Kampı, Polonya

14 Haziran 1947' tarihinde müzenin resmi açılışı gerçekleştirilmiştir. Auschwitz anıtında 1955 yılında yeni bir sergi açılmış olup, bazı değişikliklerle bugün hala kullanılmaktadır. 1960'dan sonra, kamp bloğundan bazıları, Uluslararası Auschwitz Komitesi'nde yer alan çeşitli ülkelerdeki eski tutsakların girişimiyle yaratılan sözde "ulusal sergiler"i içermektedir. Bunlar, öncelikli olarak, Naziler tarafından nakliye sırasında sınır dışı edilen Auschwitz toplama kampına gönderilen, ülkelerin vatandaşlarının kaderlerini tasvir etmektedir. 2015 yılında 1.72 milyondan fazla kişi Auschwitz Anıtı'nı ziyaret etmiştir. Ayrıca, 2015 senesinde 30'dan fazla Avrupa ülkesinin ve bölgenin kamu denetçisinin Auschwitz Anıtı'nı ziyarete geldiği belirlenmiştir. Ziyaretçilerin geldikleri ilk on ülke arasında Polonya (425 bin), Birleşik Krallık (220 bin), Amerika Birleşik Devletleri (141 bin), Almanya (93 bin), İtalya (76 bin), İspanya (68 bin), İsrail (61 bin), Fransa (57 bin), Çek Cumhuriyeti (47 bin) ve Hollanda (43 bin) ülkeleri bulunmaktadır. Ayrıca, 2015 yılında Güney Amerika'dan gelen ziyaretçiler (%51) ve Kuzey Amerika (%39) önemli ölçüde arttığı görülmektedir. Önceki yıllarla karşılaştırıldığında, İrlanda (%57), Macaristan (%56) ve Çin (%36) ve Almanya olmak üzere, bu ülkelerden gelen ziyaretçilerinde önemli bir artışı gözlemlenmiştir. Müzede bireysel ziyaretçiler belirlenmiş zamanlarda grup şeklinde bir araya gelerek Lehçe, İngilizce, Almanca, İtalyanca, Fransızca dillerinde konuşabilen rehberlerin eşliğinde turlara katılmaktadır (<http://auschwitz.org>).

Auschwitz Anıtı ziyaretçileri, eski kampın iki bölümünü de görme şansına sahipler: Auschwitz I ve Auschwitz II-Birkenau. Auschwitz ve Holokost hakkında Uluslararası Eğitim Merkezi direktörü Andrzej Kacprzyk'ın, kampın kurtuluşundan bu yana turistlerin neredeyse bozulmadan korunmuş olan 2 ve 3 numaralı yedek blokları ziyaret ettiklerini vurgulamaktadır. Auschwitz Anıt'ında güvenlik nedeniyle, belirli bir saatte tura başlayan maksimum ziyaretçi sayısı sınırlaması yapılmıştır. Bu çözüm sayesinde, böylesine yüksek bir katılım, aşırı kalabalığın önüne geçmektedir (<http://auschwitz.org>).

Müzenin eğitim faaliyetleri de mevcuttur. 2015 yılında dünyanın dört bir yanından gelen 11.000'den fazla kişi seminerler, konferanslar veya Auschwitz ve Holocaust Hakkında Uluslararası Eğitim Merkezi (The International Center for Education about Auschwitz and the Holocaust- ICEAH) çalışma ziyaretlerine katılmıştır. Burada gruplar ve bireyler için genel turlar (üç buçuk saat), bir günlük eğitim turları (yaklaşık altı saat) veya iki günlük eğitim turları (yaklaşık 8 saat) yapılmaktadır (<http://auschwitz.org>).

Auschwitz tarihi de medyada büyük ilgi uyandırmaktadır. Her gün gazeteciler Anıtsal Belediye'nin günlük faaliyetlerinden edinilen bilgileri ve tarihi bilgileri arayan Müze Basın Ofisi ile iletişime geçmektedir. Aynı zamanda İnternet ve sosyal medya yayıncılığının gücü de gün geçtikçe artmaktadır (<http://auschwitz.org>).

Pompei, İtalya

Pompei, M.Ö. 79 yılında Vezüv Yanardağının patlaması sonucunda dağılan Napoli yakınlarındaki eski bir Roma kentiydi. Patlama sonucu tüm şehir yok olmuş, tüm sakinler ölümlerle tonlarca külün altında gömülü kalmışlardır. Günümüzde UNESCO tarafından kent, Dünya Mirası statüsünü kazanmış ve yılda yaklaşık 2.5 milyon ziyaretçi ile İtalya'nın en popüler turistik yerlerinden biri haline gelmiştir (Fonseca, Seabra ve Silva, 2016). En eski afet turizm yerlerinden biri Pompei'dir; turistler bu yerlerin benzersiz cazibesi hakkında bilgi edinmek

ve Vesivius'un volkanik külleri içinde kalan insan kalıntılarının izlerini görmek için ziyaretlerde bulunmaktadır (<http://list25.com>).

Patlama, kasabanın nüfusunun 11.000'den çoğunun ölümüne sebep olmuş ve 1500 yıl sonra Pompei 1599 senesinde yeniden keşfedilmiştir (<http://list25.com>). Pompei, geniş bir destinasyondur ve şehrin bazı kısımları hala açığa çıkmamıştır. Destinasyonun bazı alanları kapalı tutulmakta ve en iyi şekilde korunmaktadır, binaların bazıları ara sıra yalnızca özel turlar için açılmaktadır. Pompei'nin üç girişi var: bu girişler, Porta Marina (Deniz Kapısı), Piazza Esedra ve Piazza Anfitero'dur (<http://www.italyheaven.co.uk>).

Tablo 1. Pompei'yi 2015 Senesinde Ziyarete Gelen Turist Sayısı

2015	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	TOPLAM
Pompei	77.479	78.229	158.807	300.004	365.524	350.576	381.204	380.496	357.355	309.849	112.296	107.065	2.978.884

Kaynak: (<http://www.pompeisites.org.2017>).

Berlin Duvarı, Almanya

13 Ağustos 1961 tarihinde Berlin Duvarı'nın inşasına başlanmış, 9 Kasım 1989 yılına kadar inşa edilmiştir. Batı Berlin'i bütün şehir merkezi boyunca bir hat şeklinde keserek sınırlamış bu duvar, 43 km uzunluğunda yapılmıştır. Duvarın inşası dört aşamalı bir süreçte yapılmıştır: Tel örgü (1961), Güçlendirilmiş tel örgü (1962–1965), Beton duvar (1965–1975), Grenzmauer 75 (Border Wall 75, Sınır Duvarı 75) (1975–1989) şeklinde farklı süreçlerde inşa edilmiştir.

Soğuk savaşı hatırlatan bu duvar, Batı'da uzun süre 'Utanç Duvarı' olarak anılmıştır. Doğu Berlin ve Doğu Almanya vatandaşlarının Batı'ya kaçmasını engellemek istenmekteydi. Fakat Duvar, vatandaşların kaçmasını tamamen durduramamıştır. Sonuç olarak, 1961'de Doğu Almanya'daki yönetici Komünist Parti, SED'e daha fazla sınır tahkimatı eklemeye başladı ve geniş, çok katmanlı bir bariyer sistemi yarattı. Batıdaki insanlar sınır şeridini "ölüm şeridi" olarak adlandırmaktaydı. Çünkü kaçmak için uğraşan çok insan orada öldürülmüştür. 1989'da Doğu Almanya'nın çöküşüyle SED'in uzun süredir gücünü korumak için kullanmaya çalıştığı Berlin Duvarı yıkılmıştır. Duvarın yıkılması diktatörlüğün kesin sonu olmuştur (<http://www.salom.com.tr>).

TÜRKİYE'DE HÜZÜN TURİZMİ DESTİNASYONLARI

Hüzün turizmi destinasyonları olarak Türkiye'deki birkaç yer örnek olarak gösterilmektedir. Bunlar: Anıtkabir, Çatalca Mübadele Müzesi, Çanakkale, Dolmabahçe (Atatürk'ün vefat ettiği yer), Gelibolu Tarihi Milli Parkı, Marmara Depremi Alanları (17 Ağustos), Sinop Cezaevi, Soma olarak belirlenmiştir.

Sinop Cezaevi

Sinop, uygarlıkların izlerini kendisinde taşıyan camiler, medreseler, kaleleri türbeler, kiliseler vb. tarihi eserlere ve güzel doğallığa sahip yerlerden biridir. Bu sebepten de zengin turistik yapıya sahiptir (www.sinop.gov.tr).

Sinop Tarihi Cezaevi'nden bahsedilecek olunursa; bu alanın Osmanlı zamanında Karadeniz'deki en büyük tersane alanı olduğunu bilinmektedir. Selçuklu Sultanı İzzeddin Keykavus cezaevini 3 Ekim 1214 senesinde iç kalenin içindeki bu eski tersane alanında yaptırmıştır. Yüksek kale bedenleriyle çevrili olan bu alan, 1887 yılından itibaren cezaevi olarak kullanılmıştır. Eski Cezaevi binası, çok sayıda penceresi olan, iki katlı, U şeklinde bir yapıya sahiptir. Cezaevi 28 koğuşlu olup, bina 3 kısımdan oluşmakta olup; kuzey ve güney cephede birbirinin simetriği 2, ortada 1 olmak üzere 3 kısımlı olarak bilinmektedir. Eski Cezaevi, 1996 senesinde boşaltılmış ve ziyarete açık durumda bulunmaktadır (www.sinopmuzesi.gov.tr).

Anıtkabir

Anıtkabir, Kurtuluş Savaşı komutanı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün mezarının olduğu yer olarak bilinmektedir. Anıtkabir, 1940-1950'lerde yabancı mimari trendlere karşı geliştirilen konseptin basit, şık ve estetik bir örneğidir (Toker, Ürk ve Ünay, 2010: 58-60). Anıtkabir'in inşaatı 9 Ekim 1944 yılında başlamış ve Eylül 1953 'de tamamlanmıştır. Anıtkabir'de Kurtuluş Savaşı, Cumhuriyet tarihi ve Atatürk'ün hayatından seçilmiş kabartma ve heykeller bulunmaktadır (Taylak, 1998: 57-58). Anıtkabir altında yer alan müze, dünyadaki örnekleri esas alınarak hazırlanmıştır. Yeşildağ ve Atay (2010: 69-70) yapmış oldukları araştırmada, Türkiye'de en çok ziyaret edilen yer olarak Anıtkabir'in ve Anıtkabir'in altında yer alan müzenin olduğunu belirtmiştir. Türkiye'deki önemli hüzün turizmi destinasyonlarından biri olan Anıtkabir, oldukça fazla turist çeken Türkiye için çok önemli bir yapıdır (İlgar, 2015: 6).

Çanakkale

Çanakkale hüzün turizmi açısından Türkiye için oldukça önemli bir destinasyondur. Hüzün turizmi açısından, Çanakkale savaş alanı olarak düşünülmektedir. Burada 18 Mart'ta her yıl Çanakkale Zaferi Kutlama Programları yapılmaktadır. Bu nedenle her yıl Çanakkale'yi yerli ve yabancı turistler ziyaret etmektedir (Kılıç ve Aykurt, 2011: 209-214).

2015 yılı istatistiklerine göre ziyaret edilen ören yerleri sıralamasında Çanakkale 4. Sırada yer almaktadır.

Tablo 2. 2015 Yılında En Çok Ziyaret Edilen 10 Ören Yeri

1	Denizli Pamukkale (Hierapolis) Ören yeri	1.731.271
2	İzmir Efes Ören yeri	1.702.865
3	Nevşehir Göreme Ören yeri	975.712
4	Çanakkale Truva Ören yeri	491.205
5	Nevşehir Derinkuyu Ören yeri	422.043
6	Nevşehir Kaymaklı Ören yeri	413.142
7	Aksaray İhlara Vadisi Ören yeri	395.095
8	Antalya Olympos Ören yeri	364.489

9	Antalya Aspendos Ören yeri	335.363
10	Trabzon Sümela Ören yeri	330.705

Kaynak: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1072

Çanakkale’yi ziyaret eden yerli ve yabancı ziyaretçilerin 2015 yılı istatistikleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Tabloda konaklama ve giriş istatistikleri belirtilmiştir.

Tablo 3. Çanakkale’yi Ziyaret Eden Yerli ve Yabancı Ziyaretçilerin 2015 Yılı İstatistikleri

2015	YERLİ ZİYARETÇİ SAYISI		YABANCI ZİYARETÇİ SAYISI		TOPLAM	
	AYLIK		AYLIK			
OCAK	14.928	26.527	5.941	6.870	20.869	33.397
ŞUBAT	15.333	26.111	9.274	9.723	24.607	35.834
MART	25.561	41.292	11.072	11.802	36.633	53.094
NİSAN	33.853	50.089	18.345	31.721	52.198	81.810
MAYIS	48.117	67.190	19.590	22.739	67.707	89.929
HAZİRAN	30.146	52.236	22.163	24.594	52.309	76.830
TEMMUZ	33.462	74.163	23.713	28.586	57.175	102.749
AĞUSTOS	41.516	93.637	21.344	26.303	62.860	119.940
EYLÜL	29.116	54.017	21.499	25.267	50.615	79.284
EKİM	21.942	33.530	17.403	19.443	39.345	52.973
KASIM	17.530	25.963	8.558	9.442	26.088	35.405
ARALIK	15.126	22.134	6.743	8.004	21.869	30.138
TOPLAM	326.630	566.889	185.645	224.494	512.275	791.383

Kaynak: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1072

Tablo 3. incelendiğinde, 2015 yılında toplam 566.889 yerli ziyaretçinin, 224.494 yabancı ziyaretçinin, Çanakkale’de konaklamış oldukları görülmektedir. Bu konaklama sayılarının aylara göre oranlarına bakıldığında; en fazla yerli ziyaretçinin Ağustos ayında Çanakkale’de konakladıkları, yabancı ziyaretçilerin ise çoğunlukla Nisan ayında Çanakkale’de buldukları anlaşılmaktadır. 2015 yılı verilerine göre yaklaşık bir milyon ziyaretçinin Çanakkale’yi ziyaret ettikleri anlaşılmaktadır. Bu sonuç, Türkiye açısından Çanakkale’nin önemli bir hüzün turizmi destinasyonu olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapılan çalışmada; Türkiye'deki hüzün turizmi destinasyonlarından; Anıtkabir, Sinop Cezaevi ve Çanakkale ile Avrupa'daki Çernobel (Ukrayna), Pompei (İtalya), Auschwitz Toplama Kampı (Polonya) ve Terör Müzesi (Macaristan) hüzün turizmi destinasyonları karşılaştırılmıştır.

Çalışmada Çanakkale'yi ziyarete gelen turistlerle, diğer Avrupa hüzün turizmi destinasyonlarını ziyaret eden turistler arasında bir karşılaştırma yapılmıştır. Çalışma kapsamında, Türkiye'den sadece Çanakkale'nin alınmasının sebebi, Türkiye'de bulunan diğer hüzün turizmi destinasyonlarına gelen turist sayılarının tam olarak tespit edilememesinden kaynaklanmaktadır.

Şekil 1.'de hüzün turizmi destinasyonlarından Polonya, İtalya ve Türkiye'deki her üç destinasyonun ziyaret durumuna göre oranları verilmektedir. Şekil 1.'e bakıldığında; 2015 yılında Pompei'yi 2.978.884 turistin %57'lik bir oranla, Auschwitz Toplama Kampı'nı 1.720.000turistin %33'lük bir oranla, Çanakkale'yi ise toplamda 512.275 yerli ve yabancı turistin %10'luk bir oranla ziyaret etmiş olduğu görülmektedir.

Şekil 1. Türkiye ve Avrupa'daki Hüzün Turizmi Destinasyonlarının Karşılaştırılması

Türkiye, sahip olduğu değerlerle dünyada önemli bir hüzün turizmi destinasyonuna dönüştürülebilecek bir ülkedir. Ancak 2015 yılı verilerine bakıldığında, Türkiye'yi hüzün turizmi destinasyonu olarak ziyaret eden kişi sayısı Avrupa'ya kıyasla oldukça az sayıdadır.

Türkiye turizm sektöründe sunduğu mal ve hizmet ile yaz aylarında yoğunluk yaşayan bir turizm destinasyonudur. Hüzün turizminin Türkiye'de gelişmesi ile turizm sezonu tüm yıla yayılabilecektir. Çünkü hüzün turizmine aktif olarak katılan turistler yılın herhangi bir ayında turistik faaliyetlerini gerçekleştirebilmektedirler. Bu nedenle hüzün turizmi Türkiye'nin turizm gelirlerini artırıcı ve turizm sezonunu tüm yıla yayıcı bir etki yaratacaktır.

Turizmin çeşitlendirilmesinin hedeflendiği son yıllarda, Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülke için alternatif turizm türlerine yönelerek turizm sezonunu uzatmak hayati bir öneme sahiptir. Bu bağlamda Türkiye dünyada yeni yönelişlerden biri olan hüzün turizmine yönelerek aktif olarak bu pazar diliminden pay almaya çalışmalıdır.

Türkiye'nin Avrupa'daki diğer hüzün turizmi destinasyonları ile rekabet edebilmesi için reklam ve tanıtım kampanyalarına önem verilmelidir. Türkiye'nin sahip olduğu hüzün turizmi

değerleri korunarak, gelecek nesillere aktarılması sağlanmalıdır. Böylelikle hem vatandaşlarda bir bilinçlenme oluşacak hem de bu değerler vasıtasıyla yeni turizm gelirleri elde etme olanağı yaratılmış olacaktır.

Hüzün turizm türünün öncelikle Türkiye içinde tanıtılması gerekmektedir. Çünkü iç turizm faaliyetinde bulunan bireyler aktif olarak katıldıkları turizm türünün hüzün turizmi (dark turizm) olduğunu bilmemektedir. Bu bağlamda Türkiye’de gerek turizm eğitimi veren yaygın ve örgün eğitim kurumları gerekse özel sektör hüzün turizminin tanıtılmasında aktif olarak rol oynamalıdır.

Türkiye, Avrupa’yı hüzün turizmi noktasında örnek almalı, Avrupa’nın hüzün turizmine yönelik almış oldukları tedbirleri, hayata geçirdikleri uygulamaları ülke içinde bulunan hüzün turizmi destinasyonu olarak nitelendirilebilecek alanlarda hayata geçirmelidir. Türkiye, değişen turizm beklentileri ile ortaya çıkan hüzün turizmine yenilikçi bir bakış açısı ile hizmet verebilen bir ülke olmalıdır.

KAYNAKÇA

Alaeddinoğlu, F. ve Aliğaoğlu, A. (2007). Savaş alanları turizmine tipik bir örnek: Büyük Taarruz ve Başkomutan Tarihi Milli Parkı. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 18(2): 215-225.

Atay, L. ve Yeşildağ, B. (2010). Savaş Alanları ve Turizmi. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2 (2):65-72.

Blom, T. (2000). Morbid tourism-a postmodern market niche with an example from Althorp, *Norsk Geografisk Tidsskrift*, 54(1), 29-36.

Dunkley, R., Westwood, S. ve Morgan, N. (2007). A shot in the dark? Developing a new conceptual framework for thanatourism. *Asian Journal of Tourism and Hospitality Research* 1(1): 54-73.

Fonseca AP, Seabra C. ve Silva C. (2016). Dark tourism: concepts, typologies and sites, *Journal of Research and Hospitality* 2:1-6.

Foley, M. ve Lennon, J. J. (1996). JFK and dark tourism: A fascination with assassination, *International Journal of Heritage Studies*, 2(4): 198-211.

Godrich, J. N. (2002). September 11, 2001 attack on america: a record of the immediate impacts and reactions in the usa travel and tourism industry, *Tourism Management*, 23(6): 573-580.

Hacı, K. (2012). Costa Concordia kazasının sebepleri, *Aktüeldeniz*, 32:21-22.

Hacı, K. (2013). Costa Concordia kazasının sonuçları, *Tbb Dergisi*, 137-148.

İlgar, R. (2015). Mabetleşen bir mekân: Gelibolu Yarımadası tarihi savaş alanları turizmi, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, 13(19):1-20.

Kılıç, B. ve Akyurt, H. (2011). Destinasyon imajı oluşturmada hüzün turizmi: Afyonkarahisar ve Başkomutan Tarihi Milli Parkı, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1):209-232.

Kılıç, B., Kurnaz, H. A. ve Sop, S. A. (2011). Çekici faktörlerin destinasyon seçimine etkisinin belirlenmesi ve hüzün turizmi ilişkisi, 12. *Ulusal Turizm Kongresi*. 30 Kasım-4 Aralık 2011, Akçakoca/Düzce. 362-370.

Kılıç, B. ve Sop, S. A. (2011). Hüzün turizmi, katarsis ve alternatif katarsistik bir destinasyon örneği olarak San Jose Madeni, *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 8(3): 6-22.

Kozak, A. M. ve Bahçe, S. A. (2012). *Özel İlgi Turizmi*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Kozak, A. M. ve Kama, S. (2015). Dark (hüzün) turizmi olarak Çanakkale, 8. *Lisansüstü Öğrenci Araştırmaları Kongresi*. 3-6.

Kurnaz, H. A., Çeken, H. ve Kılıç, B. (2013). Hüzün turizmi katılımcılarının seyahat motivasyonlarının belirlenmesi, *İşletme Araştırmaları Dergisi*. 5(2): 57-73.

Lennon, J. J., ve Foley, M. (1999). Interpretation of the unimaginable: the US Holocaust Memorial Museum, Washington, DC, and “dark tourism”, *Journal of Travel Research*, 38(1): 46-50.

MacCannell, D. (1976). *The Tourist: A New Theory of The Leisure Class*. London:University of California Press.

Seaton, A. V. (1996). Guided by the dark: From thanatopsis to thanatourism, *International Journal of Heritage Studies*, 2(4): 234-244.

Stone, P. (2006). A dark tourism spectrum: Towards a typology of death and macabre related tourist sites, attractions and exhibitions, *Tourism*, 54(2): 145-160.

Stone, P. ve Sharpley, R. (2008). Consuming dark tourism: A thanatological perspective, *Annals of Tourism Research*, 35(2): 574-595.

Stone, P. R. (2012). Will Costa Concordia go from ship to tourist attraction?, *The Huffington Post*, 22 Jan, 1565–1587.

http://www.huffingtonpost.com/dr-philip-stone/will-costa-concordia-go-f_b_1219659.html (Erişim tarihi: 20.01.2017).

Taylak, M. (1998). *Etnografya'dan Anıtkabir'e. Atatürk'ün Aziz Naaşı'nın Etnografya Müzesi'nden Anıtkabir'e Nakli*. Ankara: Şekerbank Yayınları.

Töker, S., Kocatürk, T. ve Ünay, A. İ. (2010). Structural assessment of Anıtkabir, *METU JFA*, 27(1):125-138.

Varol, F. (2015). Hüzün turizminin Türkiye'de var olan potansiyeli üzerine kuramsal bir araştırma, *I. Eurasia International Tourism Congress: Current Issues, Trends, and Indicators*. 28-30 Mayıs, Konya, 3: 147-160.

Yıldız, Z., Yıldız, S. ve Aytemiz, L. (2015). Kara turizm, terör turizmi ve Türkiye potansiyeli, *Journal of the Human & Social Science Researches*, 4(2): 390-407.

<http://auschwitz.org/en/museum/history-of-the-memorial/>

(Erişim tarihi: 20.01.2017)

http://www.dailymail.co.uk/travel/travel_news/article-3047031/Chernobyl-thriving-holiday-destination-following-rise-dark-tourism-phenomenon.html#ixzz4ZWCXwkNa

(Erişim tarihi: 01.02.2017).

<https://drmarkgriffiths.wordpress.com/tag/black-spot-tourism/>

(Erişim tarihi: 28.04.2017)

<https://en.wiktionary.org/wiki/thanatourism>

(Erişim tarihi: 30.05.2017)

<http://www.italyheaven.co.uk/campania/pompeii.html>

(Erişim tarihi: 17.01.2017)

<http://list25.com/25-dark-tourism-sites-you-wont-want-to-spend-a-night-at/2/>

(Erişim tarihi: 24.02.2017)

<http://www.pompeiiisites.org/Sezione.jsp?titolo=Visitatori+2015&idSezione=3385>

(Erişim tarihi: 17.01.2017)

<http://www.salom.com.tr/haber-97036-berlin-duvarinin-hikayesi.html>

(Erişim Tarihi: 15.05.2017)

<http://www.sinopmuzesi.gov.tr//Birimler/Tanitim.html>

(Erişim tarihi: 02.04.2017)

<http://www.sinopmuzesi.gov.tr//Syf/Gezilecek-Yerler.html>

(Erişim tarihi: 31.03.2017)

<http://www.sinop.gov.tr/turizm>

(Erişim tarihi: 28.12.2016)

<http://www.terrorhaza.hu/en/visitor-information>

(Erişim tarihi: 22.03.2017)

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1072 (Erişim tarihi: 05.04.2017)